

17. PRAWA CZŁOWIEKA

17. Prawa człowieka. Źródła i dokumenty. System ochrony praw człowieka.	1) wyjaśnia pojęcie prawa człowieka, 2) zna pochodzenie praw człowieka, 3) potrafi wymienić przykłady praw człowieka, np.: prawo do wolności, prawo do życia, prawo do własności, prawo do własnej religii, 4) wymienia najważniejsze dokumenty regulujące prawa człowieka, np.: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z 1948 r., 5) potrafi podać przykłady łamania praw człowieka we współczesnym świecie, 6) zna przykładowe procedury ochrony praw człowieka (sądy, Rzecznik Praw Obywatelskich, wyspecjalizowane organizacje).
---	---

Wyjaśnij pojęcia.

Prawa człowieka – zespół fundamentalnych, powszechnych praw przysługujących człowiekowi.

Prawa człowieka są powszechne, nienaruszalne i niezbywalne. Oznacza to, że:

- przysługują każdej istocie ludzkiej z racji jej człowieczeństwa; są niezależne od płci, rasy, wyznania, pochodzenia społecznego czy narodowego
- żadna władza nie może ich nadać ani odebrać
- żaden człowiek nie może się ich dobrowolnie wyrzec

Implementacja – w informatyce wersja oprogramowania dostosowana do jakiegoś typu komputera lub wersja komputera. Wersja czegoś..

Traktat międzynarodowy – umowa międzynarodowa, zawarta w uroczysty sposób

1. Pochodzenie praw człowieka

Genezy praw człowieka należy się dopatrywać w rozwoju idei praw jednostki obecnej w Dekalogu, rzymskim prawie cywilnym, gwarancjach królewskich w średniowieczu i renesansie, aż po jej rozkwit w okresie oświecenia podczas rewolucji amerykańskiej i francuskiej. Znalazła ona odzwierciedlenia w Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej (1776 r.) konstytucji amerykańskiej z 1787 r., Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela uchwalonej we Francji w 1789 r., konstytucji polskiej 3.05.1791 r., czy konstytucji francuskiej z 3.09.1791 r.

Rozpowszechnienie praw człowieka na całym świecie nastąpiło za sprawą Organizacji Narodów Zjednoczonych w drugiej połowie XX w.

Dokumenty historyczne:

- 1215 – Wielka Karta Swobód – Anglia – gwarantowała nietykalność osobistą i majątkową
- 1430-33 – przywileje jedlneńsko – krakowskie – Polska – gwarantowały nietykalność osobistą i majątkową
- konfederacja warszawska z 1573 r. – Rzeczpospolita Obojga Narodów – gwarantowała wolność wyznania i tolerancję religijną
- Ustawa o prawach (Bill of Rights) z 1689 r. w Anglii
- Deklaracja Niepodległości Stanów Zjednoczonych 1776 – gwarantowała wolność obywateli, równość wobec prawa, wprowadzała zasadę suwerenności narodu
- Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela 1789 r. – gwarantowała wolność, równość, prawo do posiadania własności

2. Trzy generacje praw człowieka

Prawa człowieka zostały podzielone na trzy generacje. Prawa pierwszej generacji powinny być bezwzględnie przestrzegane; prawa drugiej i trzeciej generacji są lub powinny być stosowane w miarę materialnych możliwości państwa oraz międzynarodowych uwarunkowań politycznych.

Prawa pierwszej generacji – prawa oraz wolności osobiste i polityczne:

- prawo do życia
- prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego
- wolność od niewoli, poddaństwa oraz pracy przymusowej lub obowiązkowej
- prawo oporu przeciwko bezprawnej przemocy
- prawo do słusznego (sprawiedliwego procesu)
- wolność myśli, sumienia, religii i przekonań
- prawo do własności
- wolność od tortur
- wolność zrzeszania się
- wolność zgromadzeń i wieców
- nienaruszalność mieszkania
- tajemnica korespondencji
- prawo do przeniesienia się i wyboru miejsca zamieszkania

Prawa drugiej generacji – prawa ekonomiczne i socjalne:

- prawo do pracy
- prawo do godnego poziomu życia
- prawo do równej płacy (za równą pracę)
- prawo do wypoczynku
- prawo do strajku
- prawo do zasiłku dla bezrobotnych
- ochrona pracy kobiet i dzieci
- prawo do renty inwalidzkiej

Prawa trzeciej generacji – prawa ekologiczne oraz do korzystania z osiągnięć cywilizacji:

- prawo do czystego powietrza
- prawo do wolnej od zanieczyszczeń wody i gleby
- prawo do bezpiecznej dla zdrowia żywności
- prawo do korzystania ze źródeł światowego przekazu informacji

3. Prawa człowieka gwarantowane przez polską Konstytucję

W Konstytucji III Rzeczypospolitej obywatelowi zagwarantowano zakres praw i wolności. Jednocześnie państwo nakłada na obywatela pewien zakres obowiązków.

Dwa rodzaje praw konstytucyjnych:

1. Wolności człowieka – przepisy wyznaczają jedynie ich granice, zgodnie z zasadą, że to, co nie jest zabronione jest dozwolone
2. Prawa człowieka – ich zakres określa ustawa; są one zgodne z prawem międzynarodowym.

Prawa i wolności osobiste:

- ❖ Prawo do życia
- ❖ Ochrona wolności
- ❖ Ochrona prywatności
- ❖ Wolność sumienia i religii
- ❖ Wolność wypowiedzi

Prawa polityczne:

- ❖ Prawa wyborcze

- ❖ Wolność odbywania pokojowych zgromadzeń
- ❖ Wolność zrzeszania się

Wolności i prawa ekonomiczne, kulturalne i socjalne:

- ❖ Ochrona prawa własności oraz innych praw majątkowych i dziedziczenia
- ❖ Wolność twórczości artystycznej
- ❖ Wolność badań naukowych
- ❖ Prawo do edukacji
- ❖ Wolność korzystania z dóbr kultury

4. Dokumenty regulujące prawa człowieka

Dokumenty obowiązujące:

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela – 10.12.1948 r.
- Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka (16.12.1966): Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych , Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i kulturalnych
- Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Cywilnych i Politycznych z 1966 r.
- Międzynarodowa Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej – 1965 r.
- Konwencja Praw Dziecka 1989 r.
- Deklaracja ONZ w sprawie Osób Należących do Mniejszości Narodowych lub Etnicznych, Religijnych i Językowych 1992

5. Przykłady łamania praw człowieka

Przyczyny łamania praw człowieka:

- niezgodność prawa międzynarodowego z normami ustawodawstwa wewnętrznego np. w państwach islamskich prawo dopuszcza dyskryminację kobiet przez podporządkowanie ich mężczyznom
- prawa człowieka w wielu krajach pozaeuropejskich są postrzegane jako próba narzucenia im obcej kultury
- stawianie interesów ekonomiczno – politycznych przed ideami zawartymi w Deklaracji Praw Człowieka – utrzymywanie stosunków z Chinami gdzie powszechne jest łamanie praw człowieka, gdyż jest to olbrzymi rynek zbytu
- nietolerancja wobec mniejszości narodowych np. Żydów w Niemczech w okresie dwudziestolecia międzywojennego, czy Romów obecnie
- nietolerancja wobec mniejszości religijnych, seksualnych - np. wobec homoseksualistów

Dopuszczalne ograniczenia praw i wolności człowieka ze względu na:

- prawa i wolności drugiego człowieka
- obywatelstwo – prawa obywatelskie posiadają jedynie obywatele danego kraju
- wiek – np. w prawie wyborczym prawa polityczne mają wszyscy obywatele polscy powyżej 18 roku życia
- bezpieczeństwo i ochronę porządku publicznego – władze porządkowe mogą użyć siły podczas meczu piłkarskiego; można ograniczyć prawa obywatelskie ze względu na zagrożenie terrorystyczne (np. w USA wprowadzono kontrolę korespondencji itp.)
- ochronę zdrowia i moralności publicznej
- ochronę środowiska
- wprowadzony stan wyjątkowy lub wojenny

Ograniczenie praw człowieka jest możliwe tylko na drodze ustawy na ściśle określony czas.

6. System ochrony praw człowieka

Instytucje ochrony praw człowieka na świecie:

- **Komisja Praw Człowieka ONZ** – 1977 – powołana na podstawie Paktu Praw Obywatelskich i politycznych. Komitet pośredniczy w polubownym załatwianiu sporów
- **Komitet Praw Człowieka** – kontroluje realizację Paktu praw obywatelskich i politycznych przez państwa. Komitet jest uprawniony do ustalania faktów i może występować w roli mediatora przy polubownym załatwianiu sporów. Organem zwierzchnim jest Konferencja Państw – Stron Paktu.
- **Komitet ds. Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych** – wciela w życie drugą generację praw człowieka. Kontroluje przestrzeganie praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych.
- **Europejski Trybunał Praw Człowieka**, którego siedzibą jest Strasburg – działa na podstawie Konwencji Praw Człowieka i podstawowych wolności (*Europejskiej konwencji praw człowieka*) uchwalonej przez Radę Europy w 1950 r. Każdy kraj, który podpisał konwencję, ma w swojego przedstawiciela w Trybunale. Trybunał rozpatruje skargi obywateli, organizacji pozarządowych, na rządy swoich państw
- **Międzynarodowa Helsińska Federacja Praw Człowieka (IHF)** – zrzesza ponad 20 krajowych Komitetów Helsińskich. Została założona w Wiedniu w 1982 r. Jej celem jest kontrolowanie respektowania praw człowieka przez państwa, które podpisały Akt Końcowy KBWE/OBWE (Konferencji do Spraw Bezpieczeństwa w Europie/ Organizacja do Spraw Bezpieczeństwa w Europie). Komitety krajowe opracowują sprawozdania sytuacji w poszczególnych krajach. Organizacja prowadzi akcje edukacyjno – informacyjne, a jej członkowie są wysyłani do państw naruszających prawa człowieka
- **Międzynarodowy Czerwony Krzyż** – siedzibą Genewa – udzielanie pomocy humanitarnej w czasie pokoju (klęski żywiołowe, katastrofy, wizytuje obozy uchodźców i internowanych) i konfliktów zbrojnych
- **Amnesty International (AI)** – to organizacja międzynarodowa z siedzibą w Londynie, która walczy o uwolnienie więźniów sumienia, rzetelność procesów karnych (szczególnie politycznych), zniesienie kary śmierci, zaprzestanie tortur i poniżającego traktowania
- **Human Rights Watch** – organizacja ta powstała w 1978 r. w USA; prowadzi obserwację nadużyć w zakresie praw człowieka, współpracuje z ekspertami i prawnikami, kontaktuje się z ofiarami i świadkami łamania praw człowieka
- **Grupa na rzecz Praw Mniejszości** (1969 - Londyn) – ochrona praw mniejszości, zwłaszcza narodowych, etnicznych.
- **Międzynarodowe Centrum Prawne Ochrony Praw Człowieka** (1982 – Londyn) – udziela pomocy prawnej w konkretnych sprawach
- **SOS – Torture** – dostarcza informacji o wypadkach stosowania tortur, egzekucji czy porwaniach
- **Międzynarodowy Instytut Praw Człowieka** (1969 – Strasburg) – instytut naukowy, który organizuje sesje i seminaria o prawach człowieka, a także promuje prawa człowieka przez sztukę

Instytucje ochrony praw człowieka w Polsce

- **Sądy powszechne** – rozpatrują sprawy z zakresu prawa karnego, cywilnego, gospodarczego, prawa pracy. Każdy obywatel ma prawo wnieść wniosek o rozpoczęcie postępowania sądowego w razie naruszenia jego praw. Orzecznictwo sądów opiera się na konstytucji. Sądy muszą zapewnić przestrzeganie podstawowych praw obywateli zagwarantowanych w konstytucji.
- **Naczelny Sąd Administracyjny** – rozpatruje skargi na decyzje administracyjne; zapewnia ochronę przed samowolą organów państwowych czy samorządowych

- **Trybunał Konstytucyjny** – sprawdza zgodność ustaw i umów międzynarodowych z konstytucją. Każdy obywatel ma prawo do złożenia skargi konstytucyjnej. Wymogi formalne skargi: musi zostać sporządzona przez prawnika, zawierać dane osoby skarżącej oraz niezbędne informacje i dokumenty dotyczące sprawy. Skarżący musi uiścić również opłatę skarbową
- **Rzecznik Praw Obywatelskich** – bada działalność organów administracji oraz instytucji pod kątem zgodności z prawami i wolnościami obywatelskimi. Każdy obywatel ma prawo skierować skargę do Rzecznika
- **Komitet Helsiński w Polsce i Helsińska Fundacja Praw Człowieka** – zadaniem Komitetu jest występowanie w obronie praw człowieka w Polsce i w innych krajach. Komitet działa w Polsce od 1989 r. Przy Komitecie działa Helsińska Fundacja Praw Człowieka, która podejmuje działalność edukacyjną i wydawniczą.
- **swójski Sekcja Międzynarodowej Komisji Prawników** – działa w Polsce od 1992 r. Walczy w obronie polskiej praworządności, niezawisłości sądów i praw jednostki.
- **Polskie Stowarzyszenie Amnesty International** – działa od 1990 r.; obecnie ma swoje oddziały m.in. w Warszawie, Gdańsku, Toruniu, Krakowie i Lublinie. Występuje w obronie więźniów politycznych, przeciw karze śmierci i torturom.